عەبدوڵلا پەشێو

قەیرانی شووناس لەکەلتووری خوێن و پێترۆڵدا

عەتا قەرەداخی

یەشی یەکەم

یەکێك لەشیعرە دیارەکانی عەبدوڵلا پەشێو ئەو شیعرەیە کە بۆ بیرمەندی دیاری عیراقی (هادی عەلەوی) گوتووەو لەو شیعرەدا وەسفێکی قوڵی کەسێتی عەلەوی دەکات لەپای هەڵوێستی مرۆڤانەی سەبارەت بەسیاسەت و رەفتاری رژێمی تۆتالیتاری عیراقی بەرامبەر بەکورد، پەشێو لەم شیعرەدا کۆمەڵێ پرسیاری پڕ بایەخ بەرز دەکاتەوە بەرامبەر بەکەسێتی عەلەوی و مێژووو کەلتوری ئەو نەتەوەیەی کە عەلەوی ئەندامێکە لێی، هەروەها بابەتی دان پێدانان و پاکانە وەکو دوو چەمکی مرۆڤانەی پەیوەست بەقۆناغی ژیانی کۆمەڵگای شارستانی دەخاتەڕوو، هەروەك لەپاڵ ئەوانەشدا وەسفێکی قوڵی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی و عەقڵی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی دەکات کە لەوەشدا لەئاستی نەگوتراودا بنەمای جۆرێك لەبەراورد لەنێوان کۆمەڵگەو عەقڵی رۆژهەڵاتی و رۆژئاوایدا دەردەکەوێت.

دەقی شیعرەکە:

تۆ لەسەردەمی کورتە باڵایان
باڵای بەرزی خۆت لەکوێ هێناوە؟
تۆ لەسەردەمی قاتی و نەهاتا
وەرزی سەوزی خۆت لەکوێ هێناوە؟
لەبەر خرینگەی
شیرو.. زرینگەی
ئاڵتونی قورەیش
چۆن گوێت لەناڵەو نرکەی عەلی بوو؟
چۆن لەبەر ژاوەی ئایشەو حەفسان
گوێت لەسکاڵای ماریەی قیبتی بوو؟

***

خۆ سەدەکانی ئێمە هەموویان
لکی درەختی چاخی جاهیلین
کڵێسەو مزگەوت،

شوراو پەرلەمان،
بارەگاو دیوان،
هەموو بازاڕی گەرمی عوکازن..
نابیغەکانیش هەمان نابیغەن.
خودایان ورگە.. نەوەی بەرازن،
لەملا بەرزکی شای غەساسینە باوەشێن دەکەن،
لەولا بۆ بنپێی شای مەنازیرە وەک بەردەبازن.

***

لەرۆژهەڵاتی رۆژ لەبن پێدا
لەرۆژهەڵاتی
دەستنوێژ هەڵگرتن بەخوێن و پێترۆڵ
لەرۆژهەڵاتی
مارە بەجاش و
رشک و ئەسپێدا
لەو رۆژهەڵاتەی
نامووس فیرارەو
پەنابەرێکە لەناو دەرپێدا،
سەرم سوڕماوە،
چۆن توانیت گەورەم
بێدەنگی قانگ دەی؟
تۆ چۆن زاتت کرد
ئەو کولەکەیە بدەی بەعەرداو
پڕ بەدەنگ بانگ دەی
ئەی رۆژهەڵاتی کورتە باڵایان،
ئەم باڵا بەرزەت سەد جار پیرۆزبێ
ئەی چاخی قاتی و ساڵانی نەهات
ئەم وەرزە سەوزەت سەد جار پیرۆز بێ

پێش هەر ئاخاوتنێك لەسەر ئەم دەقە شیعرییەی عەبدوڵلا پەشێو، ئەوەمان لا ئاشکرایە کە پەشێو یەکێکە لەدەنگە دیارەکانی شیعری کوردی دوای گۆران، کە لەڕووی جیهانبینی و زمانی شیعرییەوە سەر بەهەمان ئەزموونی شیعری ئەو قۆناغەیەو لەڕووی بنیادی شیعری و پرسیاری شیعریشەوە تا ئەندازەیەکی ئاشکرا لەئەزموونی شیعری لەتیف هەڵمەتەوە نزیکە یان باشتر بڵێین هاوشێوەن، دیارە هاوکاتیش زمانی پاراوو بێگرێ و وێنەی سادەو زۆرجاریش کاریگەرو سەرنجڕاکیش ئەو پایانەن کە گوتاری شیعری ئەم شاعیرەیان بەرهەم هێناوە کە زیاتر گوتارێکی سیاسییە، کە گەوهەری ئەم گوتارەش پەیوەستە بەکەسێتی کوردی و مەسەلەی کوردی و ئاسۆی ئایندەی کوردەوە.

ئەگەر سەرنجی بەرهەمەکانی پەشێو بدەین بەگشتی دەقەکانی کورتن، ئەوەش بەگشتی پەیوەندییان هەیە بەجیهانبینی دەقەکانەوەو بەگوتاری شیعری ئەم شاعیرەوە کە گوتاری کوردییە، مەودای جیهانبینی دەقەکان لەسنووری مێژوو و سیاسەتی کوردیدا دەسوڕێنەوەو بەشێکی زۆریان کاردانەوەن بۆ سیاسەت و هەڵسوکەوت و رەفتاری ئەوی دی (داگیرکەران) بەرامبەر بەکورد، بەمانایەکی دی، هێزی بەرهەمهێنی زۆربەی دەقەکان پاڵنەری کاردانەوەیە، نەك پڕۆژەیەکی فیکری یان مەعریفی کە لەچوارچێوەی زمانی شیعریدا گوزارشت لەخۆی بکات، ئەم شێوازە دەربڕینەش بەرجەستەکردنێکی ریالیستانەی واقعی سیاسی و مێژوویی و کۆمەڵایەتی و کەلتوری و عەقڵی کوردییە کە لەهیچکام لەو بوارانەدا مێژووی ئێمە هەڵگری پڕۆژەی درێژخایەن نەبووە، هەر ئەوەش وای لێکردووە کە بەپێی رۆیشتنی کات ئامادەبوونی بەردەوامی نەبێت، بەڵکو

لەئاستی سنووردارداو لەماوەی کورتخایەندا هەندێ جار دەربکەوێت، تەنانەت نەبووەتە بکەرێکی رووداو دروستکەری ئەکتیڤ کە توانای سەلماندنی خۆی هەبووبێت، کورتی دەقەکانی پەشێو لەڕووی بنیادی زمانەوەو هەر بەو پێیەش بەرهەمهێنانی ماناو دەلالات بەبێ پێکهاتەی زمانی وەکو (دال) هاوشێوەیە لەگەڵ مێژووی پچڕ پچڕی ئێمەدا، مێژوویەك کە ئاڕاستەی هەڵکشانی بەرەو لوتکە تێیدا ونەو سەرباری باری پچڕ پچڕی لەسەر شێوەی بازنەیی دەجوڵێت، ئەم شیعرەی پەشێو کاردانەوەیە بەرامبەر بەهەڵوێستی مرۆڤانەی دوور لەهەستی شۆڤێنی بیرمەندی دیاری عیراقی هادی عەلەوی کە بێبەری بوونی خۆی لەڕژێمی تۆتالیتاری بەعسی عەرەبی و لەسەرکردەی شۆڤێنی ئەو ئاراستەیەی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و تەنانەت بێ لایەنبوونی خۆی لەناسنامەی عەرەبیش راگەیاند لەبەرامبەر ئەو کارە دژ بەمرۆییانەی کە ئەو ناسیۆنالیزمە بەرامبەر بەگەلی کورد بەگشتی و لەهەڵەبجەدا بەتایبەتی کردی، وەك ئاماژەمان بۆ کرد ئەم دەقە لەئەنجامی کاردانەوەدا بەرهەمهاتووە، بەڵام دەقێکە لەڕووی مێژوویی و کەلتووری و بنەماکانی یەکتر قبوڵ نەکردن و قەیرانی ماف و دادپەروەرێتییەوە بایەخێکی زۆری هەیەو چەندین هێمای مێژوویی لەخۆگرتووەو چەندین ماناو دەلالاتیش لەسنووری ئەم دەقەدا بەرهەمدێت.

— —

پەشێو باسی سەردەمێك دەکات کە بەسەردەمی کورتە بالاَکان وەسفی دەکات، ئەو سەردەمە لەڕووی مێژوویییەوە ئەو سەردەمەیە کە تیایدا بەهای مرۆڤ و مرۆڤایەتی رووخێندراوەو مرۆڤ کە لەڕاستیدا بەهادارترین سەرمایەی گەردوونەو بەهێزترین بوونەوەرە ئەویش بەهۆی ژیرییەوە، لەو مێژووەدا کە شاعیر باسی دەکات گەوهەرو ماهیەتی خۆی لەدەستداوەو بووەتە پێکهاتەیەکی لاوازو نائامادەو ناکردە، ئەویش لەبەرامبەر هێزی پڕ لەنهێنی گەردووندا نا، بەڵکو لەبەرامبەر ئەو دەسەڵاتانەی کە خۆی بەرهەمی هێناون، بەجۆرێك کە بێدەنگی و ملکەچی و خۆبەدەستەوەدانی بۆ ئەو دەسەڵاتانە ئاشکراو لەبەرچاو بێت، ئەو قۆناغەی کە ئەو لێی دەدوێت قۆناغێکی کورت نییە، بەڵکو هەموو ئەو مێژووە دەگرێتەوە کە مرۆڤ ئازادی مرۆڤی تیا داگیرکردووە، کە دەستەو ئیتنیکە جیاوازەکان لەڕێگەی بەدەستهێنانی دەسەڵاتەوە هەموو توانای خۆیان خستۆتەکار بۆ کوشتنی بوون و ئازادی ئەوانی دی، ئەو سەردەمە کە مرۆڤ لەڕێگای بەدەستهێنانی دەسەڵاتەوە هەوڵی کوشتنی ئازادی ئەوانی تر دەدات، مانای وایە پڕۆژەی کوشتنی ئازادی جێبەجێدەکرێت کە لەمەشدا تەنیا (قوربانی) ئازادی نادۆڕێنێت، بەڵکو جەلادیش ئازادی خۆی دەدۆڕێنێت، کەواتە کۆمەڵگا بەگشتی ئەو زەمینەی لەدەستدەچێت کە بنەماکانی بوونی تیا فەراهەم دەبێت، هەموو ئەوانەی کە ئازادی دەکوژن هەموویان مرۆڤی قەزەم و ئیفلیجن بەو پێیە لەم سەردەمەدا کە ئازادی جگە لەوەهم شتێکی تر نییە نەك هەر لەوڵاتەکانی هادی عەلەوی و پەشێودا، بەڵکو لەڕۆژهەڵاتدا بەگشتی، لەئاستی دووەمدا ئەوانەی بەبەرچاویانەوە ئازادی دەکوژرێت و بێدەنگن ئەوانیش کورتەبالاَن، لەئاستی سێیەمدا ئەوانەی سەر بەنەتەوە یان ئیتنیکی دەسەڵاتدارن و نەتەوەکەی ئەوان ئازادی دەکوژێت و رۆڵی جەلاد دەبینێت و کەچی ئەوان بەرامبەر بەو رەفتارە دژ بەمرۆڤانەی کە دەسەڵاتی نەتەوەکەیان دەیکات ئەمان بێدەنگن و رازین، هەمان ناسنامەی ئەو جەلادەیان هەبێت ئەوە ئەوانیش دیسان بستە بالاَن، هادی عەلەوی ئەو کەسەیە کە بێبەری بوونی خۆی لەو نەتەوەیە رادەگەیەنێت کە دەسەڵاتەکەی یان ناسیۆنالیستەکەی ئازادی ئەوانی تر دەکوژێت و خۆی دەبێتە جەلادو ئەوانی دیش دەکاتە قوربانی، لەم روانگەیەوە ئەگەر کارکردن بۆ فەراهەم کردنی ئازادی بەهەنگاونان بەرەو پێگەیشتن و گەیشتن بەڕۆحی رەهای کۆمەڵگا دابنرێت و لەو ئاقارەشدا کە ئازادی دەستەبەر دەبێت مرۆڤی تەواو پێبگات، ئەوا لەنەبوونی ئازادیدا هەم جەلادو هەم قوربانی هەردووکیان دەبنە مرۆڤی ناتەواو، پەشێو لەسەردەمێکدا کە ئازادی بوونی نییەو بەو پێیەش مرۆڤی تەواو دروست نابێت، باس لەبوونی مرۆڤێکی تەواو دەکات، مرۆڤێك لەئاستی یەکەمدا خۆی لە(گشت) جیادەکاتەوەو ناسنامەی تاکەکەسی خۆی بەدەستدێنێت، بەمانایەکی دی لەقۆناغی قەیرانی شووناس و دروست نەبوونی کەسێتیدا مرۆڤێکمان بۆ بەرجەستە دەکات کە خاوەنی کەسێتییەو بەو پێیەش شووناسی هەیە، شووناسی مرۆڤی تەواو.

— —

تۆ لەسەردەمی کورتە بالاَیان
بالاَی بەرزی خۆت لەکوێ هێناوە؟
تۆ لەسەردەمی قاتی و نەهاتا
وەرزی سەوزی خۆت لەکوێ هێناوە؟

لەسەردەمێکدا کە قەیرانی شووناس و کەسێتی دەسەڵاتی بەسەر واقیعدا کردووە، بەجۆرێکی ئەوتۆ کە دەشێت ئەو سەردەمە بەپێی ئەو قەیرانە ناسنامەی بۆ بکرێت کە ئەویش سەردەمی بێ ناسنامەیی یان سەردەمی ونبوونی شووناس یان سەردەمی رووخاندنی کەسێتییە، لەبارودۆخێکی وەهادا (هادی عەلەوی) لەڕوانینی پەشێوەوە خۆی لەهەموو ئەوانی عەرەب جیادەکاتەوەو لەسەر بنەمای بەدەستهێنانی (جورئەت)، ئەو پەیوەستبوونە ئیتنیکە رەتدەکاتەوە کە ئەوو ئەو جەلادانە پێکەوە دەبەستێت کە جینۆسایدی میللەتێك ئەنجام دەدەن، بەمانایەکی دی عەلەوی هێندە بەسووك سەیری ناسنامەی جەلاد دەکات کە پێی شەرمە ئەوو جەلاد لەیەك رەگەز بن، هەر ئەوەش وای لێدەکات کە دوو هەڵوێست لەیەك کاتدا نیشان بدات، یەکەمیان رایدەگەیەنێت کە ئەوو ئەو جەلادانەی کە تاوانی جینۆساید ئەنجام دەدەن بەرامبەر بەمیللەتێك کە مێژوو کردوویەتی بەقوربانی هەمیشەیی، لەیەك رەگەز نین، یان باشتر بڵێین ئەم بەرائەتی خۆی لەو رەگەزو مێژوو و کەلتوورە رادەگەیەنێت کە جەلاد بەرهەمدێنێت، دووەمیان، پاکانە بۆ ئەوی قوربانی دەکات و نەفرەت لەو مێژووەش دەکات کە کردوویەتی بەقوربانی و هەر

رۆژەی بەجۆرێك لەبەردەم چەقۆی جەلاددا رایدەگرێت.

دیارە ئەم روانینە روانینی ئاشکرای خودی شاعیرەو عەلەوی کراوەتەوە مەبەست یان هۆکار بۆ بەرجەستە بوونی ئەم بۆچوونە، پەشێو لەئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا کورد بەراورد دەکات بەیەکەمین قوربانی واتە بەئیسماعیل، بەڵام قەسابەکەی ئیسماعیل باوکی بوو، فەرمانی بەقوربانی کردنیش لای خواوە هاتبوو، ئیبراهیم لەپێناوی رازیکردنی خوای خۆیدا ئامادەبوو کوڕەکەی خۆی بکات بەقوربانی، دیارە ئیبراهیم لەنێوان دوو هەڵوێستدا رامابوو، هەڵوێستی بەجێهێنانی فەرمانی خوداو هەڵوێستی ئازاری کوشتنی پارچەیەك لەجگەری خۆی، هەر ئەوەش وامان لێدەکات کە وەها سەیری ئیبراهیم بکەین کە هەرچەندە لەڕووکەشدا وەکو جەلاد دەردەکەوێ، بەڵام لەڕاستیدا ئەویش قوربانییە، قوربانی بارودۆخێك کە ناتوانێت لێی یاخی ببێت، بەڵام بەگوێرەی ئەو بارودۆخەی کە پەشێو کردویەتیە پایەی بەرهەمهێنانی دەقەکەی و عەلەوی کردۆتە پاڵەوانی بەرجەستەکەری ئەو واقیعە مەسەلەکە جیاوازە، ئەوی دیکتاتۆرو ناسیۆنالیزمی عەرەبی و عەقڵ و کەلتوورو مێژووی ئەو ناسیۆنالیزمە لەبوونیاندا بەڤایرۆسی کوشتن و سڕینەوەو لەنێوبردنی ئەوانی دی بارگەکراون و بۆ جێبەجێ کردنی ئەو پڕۆژەیەش کە پڕۆژەی پاکتاوی ئەوانی دییە هەرگیز لەگوماندا نەبووەو هەرگیزیش ویژدانێك نەبووە لەناوەوە وریایان بکاتەوەو بیانجوڵێنێت بۆ دوورکەوتنەوە یان پاشەکشەکردن یان پەشیمان بوونەوەیان لەو کارە ترسناکانەیان، بەڵکو بەپێچەوانەوە هەوڵیانداوە ئەو کارە ترسناکانەیان بخەنە چوارچێوەی ئایینەوەو پیرۆزیشی پێ ببڕن،کەواتە هیچ روویەکی لێکچوون لەنێوان ئیبراهیم و ئەوی دیکتاتۆرو ناسیۆنالیزمی عەرەبیدا دروست نابێت، هەروەك لێکچوون لەنێوان ئیسماعیل و کوردیشدا دروست نابێت، ئیسماعیل لەبەر باوکی و ملکەچی بۆ ئەوی باوك بەناچاری ملی دا بۆ ئەوەی بکرێتە قوربانی، بەڵام ئەمی کورد دوور لەویستی خۆی و دوور لەرازیبوونی خۆی بەزەبری هێزو نەفرەتی مێژوو، لەپێناوی بەرژەوەندی هاوبەشی جەلادی جۆراوجۆردا لەقۆناغێکی مێژوویيدا ناسنامەی قوربانی بۆ کراوەو ئەو ناسنامەیەش وەکو نەفرەت تیکەڵاوی رۆحی بووەو لێی رزگار نابێت.

لەکاتێکدا کە عەلەوی لەهەمان رەگەزی ئەوی جەلادە، پاکانە بۆ خۆی دەکات کە ئەو دژی کارەکانی ئەو جەلادەو ئەو کەلتوورو عەقڵیەتەشە کە جەلاد بەرهەمدێنێت، پەشێو پێی وایە هەموو جەلادەکان مرۆڤی ئیفلیجن، دیارە ئیفلیجی جەستەیی نا، بەڵکو ئیفلیجی عەقڵی و دەروونی، بەهەمان شێوە ئەوی قوربانیش هەر بەئیفلیج دەبینێت، بۆیە بەگشتی ئەو سەردەمە بەسەردەمی مرۆڤی ئیفلیج ناودەبات، ئەوی جەلاد ئیفلیجە لەو روانگەیەوە کە دەیەوێت لەڕووی هێزەوەو بەکوشتن و بڕینەوە بوونی خۆی بسەپێنێت و لەو رێگایەوە گرێی کەموکورتی خۆی پڕ بکاتەوە، ئەوی قوربانیش ئیفلیجە لەو روانگەیەوە کە ناتوانێت دەنگی خۆی بەرز بکاتەوەو لەڕووی جەلاددا بوەستێت ئیتر گرنگ نییە چ بارودۆخێك ئەوی کردۆتە قوربانی.

پەشێو ئەو قۆناغە مێژووییە بەقۆناغی پیاوە کورتە باڵاکان ناو دەبات و پێی وایە کەس پڕکێشی ئەوە ناکات پەردە لەسەر راستییەکان لاببات، چونکە مرۆڤی تەواو دەتوانێت کارێکی لەو جۆرە بکات، لەو زەمینە قەیراناویەدا هادی عەلەوی وەکو مرۆڤێکی تەواو دەردەکەوێت و پەردە لەڕووی راستی لادەدات و بەوەش لەسەردەمی پیاوە قەزەمەکاندا ئەم وەکو باڵا بەرزێك دەردەکەوێت- بەواتا شووناسی مرۆڤی تەواو بەدەست دەهێنێت- ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە تەنیا مرۆڤی تەواوە دەبێتە خاوەنی ناسنامە، مرۆڤی تەواویش ئەو کەسەیە کە خاوەنی جورئەت و پڕکێشی بێت وەکو هادی عەلەوی.

لەبەر خرینگەی

شیرو.. زرینگەی

ئاڵتوونی قوڕەیش

چۆن گوێت لەناڵەو نرکەی عەلی بوو؟

چۆن لەبەر ژاوەی ئایشەو حەفسان

گوێت لەسکاڵای ماریەی قیبتی بوو؟

شاعیر دەمانگێڕێتەوە بۆ مێژوویەکی تا ئەندازەیەك دوور کە مێژووی سەردەمی پێغەمبەری ئیسلامەو دەیەوێت پەیوەندییەك لەنێوان ئەو مێژووەو مێژووی کیمیایی بارانکردنی کوردستان و پاکتاوکردنی رەگەزی کورددا دروست بکات، لەم پەیوەندی دروستکردنەشدا مەبەستی ئەوەیە بێ عەدالەتی و نایەکسانی و پێ نان لەماف و چارەنووسی کەسانێك یان نەتەوەیەك دەربخات، ئەوەش هەروا بەسادەیی و وەکو رووداوێکی راگوزاری باسی ناکات، بەڵکو دەیبەستێتەوە بەکارکردنی عەقڵ و کەلتوورێکەوە کە رەگ و ریشەیەکی قووڵی هەیەو کاریگەری ئەو عەقڵ و کەلتوورە لەکۆنەستی کۆمەڵایەتی هەموو نەتەوەکەی هادی عەلەوی بەتایبەتی و هەموو رۆژهەڵاتدا بەگشتی جێگیرە. شاعیر سەردەمی دەسەڵاتی دیکتاتۆری بەغدا هاوشێوە دەکات بەسەردەمی پێغەمبەر، ئەویش لەو روانگەیەوە کە سەردەمی پێغەمبەر دابەش بووە بۆ دوو جۆر لەپەیوەندی یان دوو ئاستی جیاواز لەپەیوەندی پێغەمبەرو هاوەڵانی کە سەرەتا وەکو قوربانی دەرکەوتوون لەبەرامبەر ئەوی قوڕەیشدا کە بەرامبەر بەپێغەمبەرو هاوەڵانی دەوری جەلادیان بینیووە، بەواتا ناسیۆنالیزمی عەرەب و جەلادانی بەغدا هاوشێوەی قوڕەیشن، کوردیش هاوشێوەی پێغەمبەرو هاوەڵانیەتی، بەڵام ئەو هاوشێوەکردنە لەئاستی بینراوی دەقەکەدا بوونی نییەو هەروەك لەئاستی نەبینراویشدا لەبەردەم لێکدانەوەیەکی تردا لاواز دەبێت و تا ئەندازەیەك پاشەکشە دەکات، ئەویش ئاخاوتنە لەسەر مەسەلەی عەدالەت لەنێو پێکهاتەی هاوەڵانی پێغەمبەرو ئەندامانی خێزانەکەیدا، شاعیر (هادی عەلەوی) دەکاتە چاودێری ئەو مێژووەو لەڕووی بەراورد کردنەوە دەیگێڕێتەوە بۆ سەردەمی پێغەمبەرو ئەو پرسیارەی ئاراستە دەکات کە ئایا لەو مێژووە تاریك و پڕ لەکێشەو پڕ لەویستی سەروەت و سامان و کارکردن بەعەقڵی شمشێردا چۆن ئەم توانیویەتی دەنگی حەقی عەلی کوڕی ئەبوتالیب ببیستێت؟ دەنگی عەلی دەنگی عەدالەت خوازانە لەسەرەتاوەو لەپاشانیش دەبێتە

دەنگی قوربانی، ئایا لەسەردەمی بەقوربانی بوونی عەلی-دا عەقڵێك هەبووە كە گوێبیستی ناڵەی عەلی بێت و لەگەوهەرو ماهیەتی غەدر تێبگات؟

ناڵەو نركەی عەلی دەشێ مەبەست تەنیا لەساتەوەختی شەهیدكردنی نەبێت، بەڵكو زیاتر قسەكردن بێت لەسەر ئەو مێژووەوەی كە ئیمامی عەلی تێیدا ژیاوەو چۆن خێڵی قورەیش سەرگەرمی كۆكردنەوەی سەروەت و سامان بوون و چۆن بەلۆجیكی هێزو بەعەقڵی شمشێر بیریان لەهەموو شت كردۆتەوەو چۆن لەو ساتەوەختەشدا عەلی وەكو پیاوێكی ژیری ئەهلی فیكرو مەعریفەت دەركەوتووەو لەنێو قەومی نەزانیشدا بەهای ئەوی سەنعەتكار چەند لاواز بووەو ئەوەش مایەی ئازارو ژان بووە بۆی، ئایا لەو چركەساتەدا عەقڵێك هەبووە گوێی لەعەلی بێت و لەویست و ئاواتەكانی ئەو تێبگات, كاتێ نەزانین باڵی بەسەر كۆمەڵدا كێشاوەو ئەوەی بایەخی پێنەدراوە زانین و فیكر بووە، بەمانایەكی دی دەتوانین ئاماژە بۆ ئەوە بكەین كە هەر لەو مێژووەوە عەلی وەكو هێمای قوربانی دەستی نەزانین دەركەوتووەو پاشانیش بووەتەوە قوربانی رێگای راستی و عەدالەت و زانین، كەسێك دەتوانێت ئەو دەنگی حەقە ببیستێت كە خۆی هەڵگری پەیامی حەق بێت، بێگومان هادی عەلەوی لەڕوانینی پەشێوەوە هەڵگری ئەو پەیامەیە، بۆیە لەلایەك دەیگێڕێتەوە سەردەمی دەركەوتنی ئیسلام و دەیكاتە چاودێر بەسەر ئەو مێژووەوە كە تاكو ئێستاش مایەی ئاخاوتن لەسەر كردنی زۆرە، لەلایەكی تریشەوە عەلەوی خۆی لەئێستادا هەڵوێستی راستەقینەی خۆی بەرامبەر بەئێمەی قوربانی و برا جەلادەكانی خۆی دەربڕێت و دەبێتە لایەنگری ئێمەی قوربانی و نەفرەت لەوی جەلادی برای دەكات و حاشا لەناسنامەی عەرەبی خۆی دەكات، مادەم ئەوی عەرەب یان باشترین بڵێین ئەوی ناسیۆنالیزمی عەرەبی دەوری جەلاد دەبینێت بەرامبەر بەمنی كوردو دەمكات بەقوربانی. عەلەوی ئەو هەڵوێستەی برا جەلادەكانی رەت دەكاتەوە.

شاعیر بەراوردی نێوان قورەیش و هەموو خاسێت و سیفاتەكانیان و ناڵەو نركەی ئیمامی عەلی بەجێدەهێڵێت و دەگوازێتەوە بۆ سنووری قسەكردن لەچوارچێوەی خێزانی پێغەمبەردا، لەوێشدا دوو لایەن دیاری دەكات لەنێوان هاوسەرەكانی پێغەمبەردا، لایەنی باڵادەست و لایەنی مافخوراو، ئایشەی كچی ئەبوبەكری سدیق و حەفسەی كچی عومەری كوڕی خەتاب لایەنی باڵادەست و ماریەی قیبتی كە كچێكی كۆیلەی میسری بوو، بەدیاری بۆ پێغەمبەریان هێنابوو رەمزی قوربانی و مافخوراوی بوو، با لەوە بگەڕێین كە بوونی چەند ژنێك لەیەك كاتدا بەگوێرەی ئەوی ژن چی دەگەیەنێت، بەڵام ئەوەی زیاتر جیاوازی دەردەخات یان بەرهەمدێنیت ئەوەیە لەكاتێكدا ماریەی قیبتی كچێكی كۆیلەی بەدیاری هێنراوە، ئایشەو حەفسە كچی دووان لەهاوەڵە نزیكەكانی پێغەمبەرن كە هەردووكیان لەخەلیفەكانی راشدینن و لەسەردەمی دەركەوتنی ئیسلامدا بەزوویی بوونەتە موسوڵمان و پاڵپشتی پێغەمبەریان كردووەو ئەوەش سامانێكی مادی و مەعنەوی گەورەی بۆ پێكهێناون كە نەك هەر بوون و ئامادەبوونی بەخۆیان بەخشیووە، بەڵكو بەماڵ و منداڵەكانیشی بەخشیووە، ئەوەش وای كردووە كە ئایشەو حەفسە هەست بكەن ئەمان سەرباری ئەوەی خێزانی پێغەمبەرن، كچی دووان لەهاوەڵە دیارەكانی پێغەمبەریشن، ئەوەش بۆتە هێزێكی بەربلاو بۆ مومارەسەكردنی دەسەلاتیان، بەڵام ماریەی قیبتی كچێكی كۆیلەی رابووردوو نادیاری بەدیاری هێنراوە وەكو هەر پارچە كالایەكی تر، دیارە جیاوازی هەیە لەگەڵ ئایشەو حەفسەداو ئەم وەكو كالا مامەڵەی پێوە دەكرێت و لەئاستی ئەوانیشدا لاوازەو مافی پێشێل دەكرێت، هەروەك ئەو هەراو پەشێوییەی كە ئایشەو حەفسە دەینێنەوە بوار بۆ بیستنی دەنگی لاوازی ماریەی قیبتی ناهێڵێتەوە، دەشێ ئایشەو حەفسە لەپلەی یەكەمدا هاوهەڵوێست بن بەرامبەر بەماریە لەو رووەوە كە ئەمان كچی خەلیفە یان كچی هاوەڵی پێغەمبەرن و خۆیان لەئاستێكی بەرزی ئەوتۆدا ببینن كە پێیان رەوا نەبێت كۆیلەیەكی بەدیاری هێنراو هاوشانی ئەوان ببێتە هاوسەری پێغەمبەر، هەروەك دەشێ لەلایەكی ترەوە مەبەست لەژاوەژاوی ئایشەو حەفسە ناكۆكی و ئاژاوەی نێوان ئەو دووانە خۆیان بێت كە بەجۆرێك ماڵی پێغەمبەریان پڕ كردبێت لەئاژاوەو ئاڵۆزی تەنانەت خودی پێغەمبەر گوێی لەهاوارو ناڵەی ماریەی قیبتی خێزانی نەبووبێت، هەڵبەت لێرەوە دەردەكەوێت كە عەبدوڵلا پەشێو لێكچوون لەنێوان كوردو ماریەی قیبتیدا دەكات، هەرچەندە مێژووی ئەم دووانە جیاوازە، بەڵام لەڕووی مافخوران و غەدر لێكردنەوە هاوشێوەن، دیسان هاوشێوەكردنی ئایشەو حەفسە لەگەڵ داگیركەران و دژەكانی كورددا دەردەكەوێت كە بەمەبەست هەوڵیانداوە پەردە لەسەر ئازارەكانی كورد بنێن و دەنگی كورد كپ بكەن و رێگا نادەن دەنگی لەهیچ لایەكەوە ببیسترێت، لەساتێكدا كە كورد كیمیاوی باران دەكرێت و پاكتاوی رەگەزی دەكرێت تەنیا كەسێك كە گوێی لەهاوارو ناڵەی كورد بێت و لەئازارەكانی تێبگات هادی عەلەوی-یە، بەڵام ئەو پرسیارە سەر هەڵدەدات ئایا هیچ كەس گوێی لەهاوارو ناڵەی ماریای قیبتی بووە؟ پەشێو لەئاستی نەگوتراودا هاوشێوە بوون لەنێوان هادی عەلەوی و پێغەمبەردا دروست دەكات، كاتێ دەپرسێ چۆن لەبەر ژاوەی ئایشەو حەفسە گوێت لەسكالای ماریەی قیبتی بوو، دیارە عەلەوی تەنیا ئەوەندە پەیوەندی بەمەسەلەی پاكتاوی رەگەزی كوردەوە هەیە كە لەهەمان نەژادی ئەو جەلادانەیە كە ئەو كارەیان ئەنجامداوە، بەڵام پێغەمبەر خۆی و بەویستی خۆی ماریەی قیبتی كە لەبنەڕەتدا قوربانییە، دووبارە دەكاتەوە بەقوربانی، دەشێ بەڕوانینی پێغەمبەر ئەوە چاكە بێت لەگەڵ ماریەدا دەیكات و بەئامانجی رزگاركردنی بێت لەحاڵەتی قوربانی بوون، بەڵام لەڕاستیدا ماریە لەقوربانیەكی كۆیلەوە، دەكرێتە قوربانییەكی زیندانی و لەزیندانی رۆح و جەستەدا پەل بەست دەكرێت.

– –

خۆ سەدەكانی ئێمە هەموویان

لكی درەختی چاخی جاهلین

كڵێسەو مزگەوت

شوراو پەرلەمان

بارەگاو دیوان

هەموو بازاڕی گەرمی عوکازن
نابیغەکانیش هەمان نابیغەن
خودایان ورگەو.. نەوەی بەرازن
لەملا بەرزگی شای غەسانییە باوەشێن دەکەن.
لەولا بۆ بن پێی شای مەنازیرە وەک بەردەبازن

عەبدوڵڵا پەشێو رووبەری ئاخاوتن لەم دەقەدا فراوان دەکات و تەنیا لەسنووری ئەوی جەلادی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و منی کوردی قوربانیدا نامێنێتەوە، بەڵکو دەمانگێڕێتەوە بۆ مێژووی رابوردوو، هەروەها سەرجەم عەقڵ و کەلتووری رۆژهەڵاتیش دەهێنێتەوە بەردەم لێدوان و پێی وایە سەرچاوەی دروستبوونی جەلادو قوربانی لەم رووبەرەدا بەرهەمی ئەو عەقڵ و کەلتوورەیە کە ئامادەیەو کاردەکات و هەر کارکردنی ئەو عەقڵ و کەلتوورە داخراوەشە کە وایکردووە لەم رووبەرە فراوانەدا ناسنامەکان تێکەڵاو بن و زۆرجار جیاوازی لەنێوان قوربانی و جەلاددا نەکرێت. پەشێو وای نیشان دەدات کە مێژووی ئێمە واتە مێژووی هەموو رۆژهەڵات یەك ناسنامەی هەیە کە ئەویش لەسەرچاوەکەیەوە بەرهەم هاتووە کە عەقڵ و فیکر کاری تێدا نەکردووە، لەچاخێکەوە سەرچاوەیان گرتووە کە چاخی نەزانینە، بەواتا تاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت مێژووی رۆژهەڵات لەوەهم و جەهالەتی چاخی نەزانینەوە دەستپێدەکات و هەر ئەوەش وایکردووە کە لەم واقیعەدا هەموو شتەکان تێکەڵاوی یەکتر بن و هیچیان تایبەتمەندی خۆیان نەبێت و هیچیشیان ئەرکی راستەقینەی خۆیان جێبەجێ نەکەن، یان رۆڵی خۆیان نەبینن، یان هیچ جدیەتێکیان تێدا نەبێت، بەجۆرێك کڵێسەو مزگەوت، شوراو پەرلەمان، بارەگاو دیوان هەموویان وەکو بازاڕی عوکاز وەسف دەکات، هەموو ئەوە دەزانین کە لەبازاڕی عوکازدا شاعیران شەڕە شیعریان دەکرد یان شیعریان دەخوێندەوە، دیارە ئەرکی هەریەکە لەو دامەزراوانە جیاوازەو هیچ کامیان لەڕاستیدا دەوری ئەویتریان نابینێت، بەڵام لەوەسفکردنەکەی شاعیردا هەموویان بوونەتە شوێنی خوێندنەوەی شیعر، کەواتە هەموویان ناسنامەی خۆیان لەدەستداوە یان هەر لەبنەڕەتدا نەبوون بەخاوەنی ناسنامە، بۆیە هەموویان یەك کار دەکەن، ئەمەش لەڕاستیدا خوێندنەوەیەکی واقیعیانەی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتیدا بەگشتی، کە دامەزراوەکان هەریەکە خۆی بەئەڵتەرناتیڤی هەموو دامەزراوەکانی تر دەزانێت و لەڕاستیدا خۆیشی بەجۆرێك کاردەکات و دەجوڵێت کە کارەکەی کەمتر پەیوەندی بەو ئەرکەوە هەیە کە دەبێ ئەو دامەزراوە لەڕاستیدا جێبەجێی بکات، ئەمەش لەڕاستیدا پەیوەندی بەوەوە هەیە کە لەکۆمەڵگای رۆژهەڵاتی بەگشتی و لەکۆمەڵگای دواکەوتووی وەکو ئێمەدا عەقڵی دامەزراوەیی دروست نەبووەو عەقڵی باڵاو ئامادە عەقڵی شمولی سەرکردەی ئاینی، سیاسی، خێڵایەتییە کە خۆی بەجێگرەوەی هەموو کۆمەڵگا دەزانێت و لەبری کۆمەڵگا بیردەکاتەوەو بڕیار دەدات، لەکاتێکدا کە عەقڵی تاکەکەس و لێکدانەوەو تێڕامانی نوخبەی بەئاگا هیچ رۆڵێکی نەبێت لەکۆمەڵگادا، ئەوا ئەو عەقڵیەتە باوە شمولییە کاردەکات کە هەموو شتەکان لەبەهاو گەوهەری خۆیان رووت دەکاتەوە، لەکۆمەڵگای رۆژهەڵاتیدا هەروەك عەقڵی دامەزراوەیی دروست نەبووە تایبەتمەندی نەبۆتە خاسیەتێکی باڵادەست لەم رووبەرەداو هەموو ئەو دەزگایانەی هەن وەکویەك کاردەکەن و هاوشێوەش دەکرێن لەگەڵ بازاڕی عوکازدا، هەڵبەت لەبازاڕی عوکازدا شیعر دەخوێندرایەوە، دیارە بەهای شیعر پەیوەست بەو دامەزراوانەو عەقڵی دامەزراوەیی گرنگیەکی ئەوتۆی نییە، بەتایبەتیش ئەو شیعرەی کە لەوێدا خوێندراوەتەوە رێگای تێناچێت شیعری جدی بوو بێت.

پەشێو وای نیشان دەدات سەرجەم دامەرزاوەکانی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی بەدامەزراوەی ئایینی و بەدامەزراوەی عەلمانی و بەڕێوەبردنەوە هەموویان یەك شووناسیان هەیە کە ئەویش لەبنەڕەتدا شووناسی راستەقینەی خۆیان نییە، بەڵکو هەموویان جۆرێکن لەبازاڕی عوکاز، بازاڕی عوکازیش لەخۆیدا شووناسێکی هێندە پڕ بایەخی نییە، چونکە شوێنی خوێندنەوەی شیعر بووە، پاشاو دەسەڵاتدارانی تیا مەدح کراوەو جێگای شەڕە شیعر بووە لەپێناوی بەزاندنی یەکتردا نەك لەپێناوی بیناکردن و تەواو کردنی یەکتردا، بەهەمان شێوە مزگەوت و کڵێسەو شوراو پەرلەمان و بارەگاو دیوان کە ئەمانە شوێنی تەقسە ئایینیەکان و گفتوگۆ و بڕیاردان و جێگای حزب و دەوڵەتیشن هەمان عەقڵییەتی بازاڕی عوکاز بەڕێوەیان دەبات و جێگای شەڕە قسەن لەپێناوی بەزاندنی یەکتردا، ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە هیچکام لەم دەزگایانەی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی عەقڵی یەکتر خوێندنەوەو یەکتر قبوڵکردن بەڕێوەیان نابات و هیچ کامیشیان کارو رووداو دروستکردن تیایاندا نەبۆتە بنەماو پێوانە بۆ هەڵسەنگاندن چ هەڵسەنگاندنی ئەندامانی نێو دامەزراوەکان خۆیان بێت چ هەڵسەنگاندنی کۆمەڵگاو خەڵکی دەرەوەی دامەزراوەکان بێت، بەڵکو لەهەمووان زۆر بڵی ترو زمان درێژتر زیاترین دەسەڵاتی دەبێت لەو دەزگایانەدا، لەبنەڕەتیشەوە ئەم دامەزراوانە عەقڵ ئیشیان تێدا ناکات، بەڵکو بەسۆزو خەیاڵ و هەڵچوونی شیعری دەڕۆن بەڕێوە لەپشتی ئەم روانینەوە ئەو دەلالەتە بەرهەمدێت کە لەدامەزراوەکانی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتیدا لەبری عەقڵ و فیکرو لێکدانەوە، خەیاڵ و سۆزو هەڵچوونی شاعیرانە کاردەکات و هەر بەو پێیەش لەم کۆمەڵگایەدا لەبری ئەوەی عەقڵ کۆمەڵ ببات بەڕێوە، خەیاڵ و هەڵچوون دەیبات بەڕێوە، هەر ئەوەش هۆکاری سەرەکییە بۆ ئەوەی لەبەردەم ئەوی رۆژئاوادا وەکو پەراوێز دەربکەوێت و هەمیشە پاشکۆ بێت بۆ عەقڵی رۆژئاوا. لەزەمینەیەکی لەمجۆرەدا تاکەکەس بەئاسانی دروست نابێت، هەر بۆیە توانای دان پێدانان و قبوڵکردنی ئەوی دی نایەتە ئاراوەو هەرکەس پەیوەستە بەنەتەوەو ئیتنیك و دامەزراوە ئایینی و حزبی و خێڵایەتیەکەی خۆیەوە، ئەو دامەزراوە نەتەوەیی و ئیتنیکی و ئایینی و خێڵایەتییە بەهەر شێوەیەك بێت گرنگ نییە، بەڵکو ئەم بەرگری لەئینتیمای خۆی دەکات با دامەزراوەکەی ئەو هێمای دیارترین و دڕندەترین جەلادیش بێت، ئەمەش هۆکاری سەرەکییە بۆ ئەوەی مرۆڤی تەواو لەڕۆژهەڵاتدا بەئاسانی دروست نەبێت، هادی عەلەوی کە نموونەی مرۆڤی تەواوە لەم زەمینە ناجۆرەدا دروست بووە، دیارە

ئەوەش بارێکی تایبەتییەو دەکەوێتە دەرەوەی ئەو یاسایانەی ئەم کۆمەڵگایە بەڕێوە دەبەن.

پەشێو لەکاتێکدا هەموو دامەزراوەکانی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی دەشوبهێنێت بەبازاڕی عوکاز، هەموو پاڵەوانەکانی ناو ئەو دامەزراوانەش دەکاتە هاوشێوەی نابیغەی زوبیانی کە نموونەی شاعیری بیٚ هەڵوێست بووەو رۆژیٚ بەشای غەساسینەدا هەڵیداوەو رۆژێکی تریش بەشای مەنازیرەدا، مەبەست لەم هاوشێوە کردنەش ئەوەیە کە دامەزراوەکانی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی هەروەك خۆیان خاوەنی شووناس نین، هەروەها بکەرەکانیشیان خاوەنی شووناسی تایبەتی خۆیان نین، بەڵکو هەموویان یەك شێوەن کە ئەوانیش ئەرکیان پیاهەڵدان و وەسفکردنی دەسەڵاتدارانە، ئەمەش واقیعی راستەقینەی رۆژهەڵات نیشان دەدات کە زەمینەیەکە تیایدا تەنیا کەسی یەکەم خاوەنی دەسەڵات و بڕیارەو هەرچی دامەزراوو کۆمەڵگاش لەگەڵیدا لەژێر سایەی بڕیاری ئەودان و ئەو دەیانبات بەڕێوەو هەر ئەویش لەبری هەموان بیردەکاتەوەو بڕیار دەدات و هەموانیش پاساوی بۆ دەهێننەوەو تەنانەت رەوایەتی دەدەن بەکارە هەڵەو نابەجێکانی و دەیگەیەننە ئاستێك کە دەبێتە وێنەی خودا لەسەر زەوی، هەموو سەدەکانی ئێمە لەڕۆژهەڵاتدا لەمێژووی زانراو یان تۆمارکراودا بەمشێوەیە بوون، رەگ و ریشەی ئەم روانینەش کە کۆنتڕۆڵی ژیانی سیاسی و کەلتووری و عەقڵی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی کردووە لەو سەرچاوە مێژووییەوە هاتووە کە نەزانین و وەهم و غەیانییەت دەسەڵاتی بەسەرداکردووەو رووبەری کارکردنی عەقلٚ و بیرکردنەوەو تێڕامان تیایدا زۆر تەسك بۆتەوە بەجۆرێك کە نەیتوانیووە لەبەرامبەر سەرچاوەکانی نەزانیندا قوورسی هەبێت، مرۆڤی رۆژهەڵاتی لەزەمینەیەکی لەمجۆرەدا پەروەردە بووەو تاکو ئێستاش کۆنەستی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی لەیادەوەرییەکانی ئەو رابوردووە کۆنتڕۆل کراوە، کە کۆنەستێکی رکێف کراوی چەپێندراوە، راستە ئەو حاڵەتی چەپاندنە رۆژیٚ لەڕۆژان دەورووژیٚ و دەشیٚ گۆڕانکاری دیار بهێنێتە ئاراوە، بەڵام تاکو ئێستا لەبارێکی پاسیڤ کراودایەو ئەوەش وایکردووە مرۆڤی رۆژهەڵاتی مرۆڤێکی کەسێتی لاوازو تێکشکاو بێت و ئەوەش وای لیٚ بکات هەمیشە گوێڕایەڵی فەرمان و بڕیارەکانی کەسی یەکەم بێت و هەر ئەوەش وایکردووە کە زەمینەی رۆژهەڵات زەمینەیەکی لەباربێت بۆ دروستکردنی تاکەکەسی دیکتاتۆر یان عەقڵی داخراوی سەرکوتکەری داپڵۆسێنەر کە جگە لەخۆی کەسی تر نابینێت، ئەمەش هەر لەسنووری پەیوەندی مرۆڤی رۆژهەڵاتی و فەرمانڕەواو دەسەڵاتی سیاسیدا نەماونەتەوە، بەڵکو کەسێتییەکی دروستکردووە کە هەمیشە گوێڕایەڵی ئەوی فەرمانڕەوا بێت و بەپێی فەرمانی ئەو بجوڵێت و خۆیشی کەسێتی بیٚ گەوهەرو بیٚ ماهیەت بێت، کەسی بیٚ گەوهەرو بیٚ ماهیەت و تێکشکاو ناتوانێت دان بەتاوانەکانی خۆیدا بنێت، چونکە ئەو جۆرە کەسێتیە کەسێتی تێکشکاوەو کەسێتی تێکشکاویش هەمیشە خۆی دەخاتە چوارچێوەی دەستە یان کۆمەڵەوە بۆ ئەوەی بەلایەنی کەمەوە لەڕووی دەروونییەوە خۆی بپارێزێت.

کاتیٚ گەلی کورد کیمیاباران دەکرێت و ئەنفال دەکرێت و پڕۆسەی پاکتاوی رەگەزی بەرامبەری ئەنجام دەدرێت ئەو کەسەی لەنەتەوەی سەردەست و هاونەژادی ئەوی جەلاددایە ناتوانێت سەیری جەستەی کوردی بکات و ئازارەکانی ببینێت، چونکە تەنیا کەسی تەواوە دەتوانێت ئەوانی دی ببینێت و لەگەڵیان بدویٚ و دان بەبوونیاندا بنێت، کاتیٚ ئەوی هاونەژادی جەلاد دان بەئازارەکانی کوردو بەبوونیشیدا نانێت، لەبەرئەوەیە ئەو هەست بەبوونی خۆی ناکات، هادی عەلەوی لەو واقیعە قەیراناوییەدا ئەو تاکە کەسەیە کە گەیشتۆتە ئاستی مرۆڤی تەواو کە دان بەهەموو شتەکاندا دەنێت، چونکە دەتوانێت بیانبینێت و لەڕاستیدا پێش بینینی ئازارەکانی ئەوی دی خۆی دەبینیٚ لەو واقیعەدا کە سەرجەم دامەزراوەکانی کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی نەبوونەتە خاوەنی شووناسی تایبەتی خۆیان، ئەو عەقڵەی کە ئەو دامەزراوانەش دەبات بەڕێوە نەبۆتە عەقڵێکی خاوەن ناسنامەی ئەوتۆ کە خاوەنی بوونی خۆی بێت و لەبەرامبەر شتەکاندا هەڵوێستی دیاری خۆی هەبێت و لەسەر روانینی خۆی سەوداگەری نەکات، بەڵکو بەپێچەوانەوە کەسەکان لەم دامەزراوانەدا هاوشێوە دەکرێن لەگەڵ شاعیرێکی بیٚ هەڵوێستی وەکو نابیغەی زوبیانی دا کە هەمیشە لەهەڵوێستی پێداهەڵدانی شای غەساسینەو شای مەنازیرەدا بووە، ئەم دووانەش ناکۆك بوون، لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات کە چۆن دەشێت لەیەك کاتدا دۆستی دوو نەیار بێت، لێرەدا مەبەستی شاعیر ئەوە نییە کە مرۆڤ تەنیا رەش و سپی ببینێت و یان لایەنگر بێت یان دژ، نەخێر، مەبەست ئەوەیە کە ناکرێت لەیەك کاتدا مەدحی جەلاد بکەیت و فرمێسکیش بۆ قوربانی بڕێژیت. لەعەقڵیەتی باوی رۆژهەڵاتدا بەگشتی و عەقڵیەتی ناسیۆنالیزمی عەرەبیدا کە خاسیەتی جەلادی هەبووە بەرامبەر بەمنی کورد، کەچی ئەندامانی ئەو دەزگایانەی کۆمەڵگای عەرەبی و بەگشتی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و بەتایبەتیش رۆشنبیری عەرەبی بێجگە لەنوخبەیەکی زۆر کەمی وەکو هادی عەلەوی و ئەوانی دی دەوری نابیغەیان بینیووە، هەروەك چۆن نابیغە هەردەم لەدیوانی شادا بووەو گەلی نەبینیووە، با شاکان ناکۆکیش بووبن، هێشتا بۆ نابیغە ئاسان بوو کە لەخزمەتی ئەواندا بژی، چونکە ئەو شایانە لەماهیەتدا یەك بوون، واتە لەڕووی دەسەڵاتەوە، بەواتا نابیغە نوێنەری شاعیر یان مرۆڤی بستە باڵای نێو دیوانی شایە کە هەمیشە دەیەوێت مەدحی دەسەڵات بکات، بەڵام (گەل) کە لەدەرەوەی دەسەڵاتەو بەجۆرێك لەجۆرەکان قوربانییە، نابیغەکان چاویان قوربانی نابینێت، دیارە لەهاوشێوەکردندا (کورد)یش قوربانییە بۆ هاوشێوەکانی نابیغە کە لەناسیۆنالیست و رۆشنبیری نەتەوەکەی عەلەوی ناتوانن دانی پێدا بنێن.

– –

لەڕۆژهەڵاتی رۆژ لەبن پێدا،
لەڕۆژهەڵاتی
دەستنوێژ هەڵگرتن بەخوێن و پیترۆڵ.......
چۆن توانیت گەورەم

بێدەنگی قانگ دەی
تۆ چۆن زاتت کرد
ئەو کولەکەیە بدەی بەعەرداو
پڕ بەدەنگ، بانگ دەی

پەشێو جارێکی دی و بەئاڕاستەیەکی قووڵتر دەکەوێتە ئاخاوتن لەسەر رۆژهەڵات، لەبارێکی نەگوتراودا دووانەیەك دروست دەکات لەنێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا، هەرچەند هیچ لەبارەی رۆژئاواوە نادرکێنیٚ، بەڵام وەسفکردنی رۆژهەڵات لەڕێگای ئەو خاسێتانەوە کە هەیەتی شووناسی رۆژهەڵات لەوی رۆژئاوا جیادەکاتەوەو هەڵوێستی ئەوی شاعیریش دەردەکەوێت کە لایەنگری ئەوێی رۆژئاوایەو ناکۆکە لەگەڵ ئێرەی رۆژهەڵاتدا، ئەو رۆژهەڵاتەی کە زەمینەی نەزانین و شاردنەوەو درۆو پیاهەڵدان و مەرگی تاکەکەس و قەیرانی عەقڵە، ئەگەر (رۆژ) هێمای زیندەگانی و رووناکی و ژیان بێت، ئەوا لەم زەمینەدا کە ناوی رۆژهەڵاتە (رۆژ) لەنزمترین ئاستدا دانراوەو هیچ بەهایەکی نییە، واتە ئەو ناوەی بەم زەمینە بەخشراوە لەجێگای خۆیدا نییەو مادەم جێگای ئەم هەموو ناجۆری و بارە نائاساییانەیە دەبوو رۆژ لێرەوە هەڵنەیەت.

لەم رۆژهەلاتەدا کە زەمینەی تاکە عەقڵ و تاکە بیرکردنەوەو تاکە روانین و تاکە ئایین و تاکە حزب و تاکە سەرکردەیە، هەموو ئەو تاکانە لەپێناوی پارێزگاریکردن لەبوون و مانەوەی خۆیدا بۆ هەتاهەتا هەموو ئەوانی دی لەناو دەبەن و دەسڕنەوە، لەم رۆژهەڵاتەدا کە باسی بەها پیرۆزەکان دەکرێت و بەحیساب خەبات دەکرێت لەپێناوی ئەو بەهایانەدا، کەچی هیچ حیسابێك بۆ مرۆڤ ناکرێت کە گەورەترین سەرمایەیە لەم گەردوونەدا، بەڵکو خوێنی مرۆڤ بەهایەکی ئەوتۆی نییەو بەئەندازەیەك خوێنڕشتن کارێکی سانایە کە شاعیر باسی ئەوە دەکات دەستنوێژ بەخوێن بگیرێت، ئەمەش لەلایەك بەسووك سەیرکردنی مرۆڤ نیشان دەدات، لەلایەکی ترەوە بەها ئایینیەکان دەخاتە بەردەم گوومانەوە، لەکاتێکدا کە نوێژ وەکو یەکێك لەپایە سەرەکییەکانی ئایین سەیر دەکرێت و بڕواداران بۆ نیشاندانی دڵسۆزی و بڕوابوونی خۆیان بەخوداو بەئایینەکەی ئەنجامی دەدەن، کەچی دەستنوێژەکەیان بەخوێن هەڵدەگرن، واتە هەرچەند خۆیان بەبڕوادارو خواپەرست دەزانن، کەچی لەخوێنڕشتن بێباکن و دەشیٚ لەپشتی ئەم لێکدانەوەیەوە ئەو دەلالەتەش بەرهەم بێت کە ئەوانەی خوێن دەڕێژن و خۆشیان بەبڕوادار دەزانن و رەوایەتیش دەدەن بەڕشتنی ئەو خوێنە، بەحیسابی خۆیان لەپێناوی ئاییندا، دەیانەوێت بەو بیانووەوە پارێزگاری لەبوونی دەسەڵاتی خۆیان بکەن، بەڵام لەهەمان کاتدا ئەو دەلالەتەش بەرهەم دێت کە بەڕشتنی خوێن کە بەرهەمی ئەنجامدانی تاوانە، چونکە بەهیچ بیانوویەك رژاندنی خوێن رەوا نییە، ئەرکی ئایینی جێبەجیٚ دەکرێت، بەمانایەکی دی ئەو خوێنەی دەڕژێت لەپێناوی پیرۆزی ئاییندایە، دیارە ئەمەش روانینی ئەوی شاعیرە بۆ رۆژهەڵات و بۆ عەقڵی باوو باڵادەستی رۆژهەڵات کە ئایینی کردۆتە پاڵپشت بۆ هەموو کارێکی نامرۆڤانە، هەرچەندە ئەوە ئاشکرایە گەوهەرو ماهیەتی ئایین لەو روانینە دوورو بێبەرییە. هەڵبەت لەڕۆژهەڵات لەپاڵ خوێندا توخمی دووەمیش دێتە ئاراوە کە ئەویش (پیترۆڵ)ـە، ئەوە ئاشکرایە هەتا چارەکی یەکەمی سەدەی بیست رۆژهەڵاتییەکان هیچیان لەبارەی پیترۆڵەوە نەدەزانی، کاتیٚ رۆژئاواییەکان هاتنە ئەم کیشوەرە نەوتیان دەرهێنا بەوەش نەوت بووە هاوشانی خوێن لەڕۆژهەڵاتدا، چونکە بووە گرنگترین سەرچاوەی ژیان و ئەو وڵاتانەی کە ئابووری نەوتیان هەیە لەو ساتەوە بۆ ئێستا بوونەتە مشەخۆرو لەسەر ئابووری نەوت دەژین، بێئەوەی لەبوارەکانی تردا شتێکی ئەوتۆ بەرهەمبهێنن, ئەم حاڵەتی مشەخۆرییە وایکردووە کە مرۆڤی رۆژهەڵاتی توانای بیرکردنەوەی نەمێنێت, دیارە رۆژئاواش کە هاتنە ناوچەکە عەقڵی دەرهێنان و کارپێکردن و چۆنێتی خەرجکردنی بەرهەمەکانی پیترۆڵیان فێری خەڵکی نەکرد, بەڵکو پیترۆڵی ئامادەیان خستە بەردەستیان و پارەیان لەو ڕێگایەوە دەستکەوت، بەڵام نەبوونە خاوەنی ئەو عەقڵەی کە پیترۆڵ دەردەهێنیٚ و خاوێنی دەکاتەوە.

پیترۆڵ بوو بەسەرچاوەیەکی بەهادارو وەکو هاوتایەکی نوێژ یان پەرستیاری دەرکەوت یان بووە هاوشێوەی خوێن بەواتا هەرچۆن خەڵکی بڕوادار بەخوێن دەستنوێژیان هەڵدەگرت, بەهەمان شێوەو بۆ هەمان مەبەست پیترۆڵیش بەکاردێت، بەواتا پیترۆڵیش رەگەزێکی بەهادارەو لەڕۆژهەڵاتدا کە خوێن بەهای نییە، پیترۆڵیش وەکو خوێن بۆ دەستنوێژ هەڵگرتن بەکاردێت, لەلایەکی ترەوە بەکارهێنانی پیترۆڵ تەمەڵی و بیٚ بەرهەمی و مشەخۆری کۆمەڵگای رۆژهەڵاتی نیشان دەدات، لەهەمان کاتدا هەرچەندە پیترۆڵ بەهایەکی زۆری هەیە لەژیانی ئابووری جیهاندا، بەڵام لای کۆمەڵگا رۆژهەڵاتییەکان کە نەوت سەرچاوەی داراییانەو بەباشی بەهای ئەو سەرچاوە گرنگە نازانن و بەئارەزووی خۆیان نەك بۆ ژیان و ئاوەدانکردنەوەو بەختەوەری، بەڵکو بۆ کوشتن و بڕین و وێرانکردن و سەرکوتکردنی گەلەکانی خۆیان و بۆ دەوروبەریش بەکاردەهێنن، لێرەدا دەردەکەوێت کە لەڕۆژهەڵاتدا خوێن کە مەبەست سەرچاوەی مرۆییە و نەوتیش کە سەرچاوەی ئابوورییە هەردووکیان لەڕوانینی دەسەڵاتی تاکەکەس و تاکە عەقڵی و تاکە ئایین و تاکە حزب و تاکە روانینەوە.. هیچ بەهایەکی ئەوتۆیان نییەو هەردووکیشیان دەکرێنە قوربانی لەڕێگای پاراستنی دەسەڵاتی تاکەکەس و تاکە عەقلٚ و تاکە روانیندا کە ئەویش کوشتنی کەسێتی مرۆڤی رۆژهەڵاتییە بەجۆرێکی ئەوتۆ کە توانای دەربڕینی خۆی نەبێت و نەتوانێت هەڵوێست بەرامبەر بەشتەکان دەربڕێت و ملکەچی بڕیارو بەرنامەکانی تاکە کەسی دەسەڵاتدار بێت، هادی عەلەوی ئەو تاکە کەسەیە کە کەلتووری خوێن وکەلتووری نەوت نەیانتوانیووە عەقلٚ و بوون و کەسێتی بکوژن، بۆیە دەتوانێت لەسەردەمی قەیرانی مرۆڤی خاوەن بڕیاردا لەڕووبەری رۆژهەڵاتدا ئەو وەکو مرۆڤی ئازاد بڕیار بدات، لەپشتی هاوشێوەکردنی کەلتووری خوێن و کەلتووری پیترۆڵەوە دەلالەتی بوونی عەقڵیەتێکی داخراوو مەرگدۆست و وێرانکەر بەرهەمدێت کە جگە لەکەسی دەسەڵاتدارو عەقڵی تاك رەهەندی

داخراوو کەلتووری بەپیرۆز سەیرکەری ئەو دەسەڵاتە، هیچی تر نابینێت، پەشێو لەم دەقەدا کەلتوورو عەقڵی داخراوی رۆژهەڵاتی دەخاتە بەردەم بەرپرسیارێتییەوە، بەرپرسیارێتی هێشتنەوەی کۆمەڵگا لەدەرەوەی ماف و لەدەرەوەی ئازادی.

ئەم رۆژهەڵاتەی کە کەلتووری خوێن و کەلتووری پیترۆڵ بەرێوەی دەبەن کە یەکەمیان پەیوەستە بەسەرەتایی بوونی کۆمەڵگاو غەریزەی ئاژەڵیی ناو سروشتەوە کە بەهێز بێ هێز دەخوات و دووەمیشیان پەیوەستە بەعەقڵی سەردەم و تەکنۆلۆژیاوە، بەڵان بەگوێرەی رۆژهەڵات ئەو عەقڵە لەجوگرافیای خۆیدا بەرهەم نەهاتووە، بەڵکو لەوێی رۆژئاواوە قەرز کراوە، بۆیە بەشێوەیەکی ناسروشتی کاردەکات، رۆژهەڵات لەنێو پێکدادانی ئەم دوو کلتوورەدا ماوەتەوە کە هەریەکەیان بەئاراستەیەك رۆحی مرۆڤی رۆژهەڵاتی و بوون و ئازادیان کوشتووەو وایان لێکردووە ملکەچ و گوێڕایەڵی فەرمانی ئەو دەسەڵاتە بێت کە عەقڵ و کلتووری خوێن و کلتووری پیترۆڵ بەرهەمیان هێناوە. لەڕۆژهەڵاتدا کلتووری خوێن هێمای عەقڵی سەرەتایی و خێڵایەتی ئەم کۆمەڵگایە هەڵدەگرێت کە ئەویش گەوهەرەکەی ستراتیژی خێڵە واتە پاراستنی عەقڵ و دەسەڵات و بوونی مادی و مەعنەوی خێڵ کە بۆ قۆناغەکانی دواترو بۆ ئێستاش ئەو عەقڵیەتە ئامادەیەو کاردەکات، لەهەمان کاتدا عەقڵی پیترۆڵ و کلتووری پیترۆڵ لەڕۆژهەڵاتدا هێمای گواستنەوەی کاریگەرییەکانی تەکنۆلۆژیای رۆژئاوایە کە بەگوێرەی رۆژهەڵات دروستکردنی دوڵەتی نەتەوەییە لەدەرەوەی بوون و ئامادەبوونی نەتەوە یان بەزمانی هاوچەرخ لەدەرەوەی پێگەیشتنی ناسیۆنالیزم، واتە ئەو جۆرە دەوڵەتە لەدەرەوەی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی دروستبووە ئەویش بەهۆکاری ئابووری کەڵەکەبووی پیترۆڵ، بەواتا دروستبوونی جۆرێك لەدەسەڵات بەبێ رەخساندنی زەمینەی مەوزوعی و مێژوویی و کۆمەڵایەتی کە ئەوەش وایکردووە ئەو دەسەڵاتە کە بکەرەکەی یان بەرهێنەرەکەی ئەوی خێڵی هەڵگری کلتووری داخراوی خێڵایەتی و دروست بووە لەسەر بنەمای خوێن و دەمارگیری لەگەڵ ئابووری کەڵك بووی پیترۆڵدا یەکبگرێتەوەو لەپێناوی پاراستنی خۆیدا هەموو رێگاکانی ئازادی دابخات و رووبەری پیادەکردنی ئازادی و ماف تەواو تەسك بکاتەوە لەپێناوی سەپاندنی خۆی و پاراستنیدا، لەبارێکی ئەتۆو لەفەزایەکی لەمجۆرەدا دروستبوونی زەمینەی لەبار بۆ رەخساندنی تاکی خاوەن شووناس لەقەیراندا دەبێت، کاتێکیش تاکی خاوەن شووناس دروست نەبێت قسەکردن لەسەر رەتکردنەوەی حاڵەتی باوو کلتووری ئامادە مایەی گومانە، لەزەمینەی رۆژهەڵاتدا، لەو زەمینەیەدا کە بەرهەمهێنانی ئەم دەقە پەیوەستە پێیەوە، تاکی خاوەن شووناس و بەو پێیەش نوخبەی خاوەن شووناس و خاوەن بڕیار دروست نەبووەو ئەوەشی کە پێی دەڵێن جەماوەر لەو ئاستەدا نییە کە لەگەوهەرو ماهییەتی شتەکان تێبگات و بتوانێت هەڵوێستیان بەرامبەر نیشان بدات، بەڵکو بەپێچەوانەوە جەماوەر لەدوو ئاستدا دەبێت بەقوربانی، ئاستی یەکەمیان ئەوەیە کە تاکی دەسەڵاتدار یان عەقڵی داخراوی تاك رەهەند، لەپێناوی پاراستنی خۆیدا بوون و ئازادییان دەکوژێت، لەئاستی دووەمیشدا ئەوی دەسەڵات بەشێکی زۆر لەجەماوەر دەکاتە ئامرازی سەرکوتکردنی بەشەکەی دی کە لەمبارەشدا ئەوی جەماوەری بەئامرازکراو بۆ سەرکوتاندنەوە دیسان قوربانیە، هەمان شێوەی بەشەکەی دی کە قوربانی سەربڕراوە، ئەم بەشەیش قوربانی بەزۆر کراو بەجەلادە، لەسنووری ئەم دەقەی پەشێودا نەتەوەکەی پەشێوە قوربانی سەبڕراوە، نەتەوەکەی هادی عەلەوی-ش جەلادی قوربانییە، چونکە بەزۆرو لەدەرەوەی ویستی خۆی تاکی دەسەڵاتدارو عەقڵی داخراوی تاك رەهەندی ناسیۆنالیزمی نەتەوەکەی کە عەقڵی ناسیۆنالیزمی عەرەبییە کردویەتی بەجەلادی منی کوردی قوربانی. پەشێو پەردە لەڕووی عەقڵ و کلتوورو ئەخلاقی رۆژهەڵات هەڵدەداتەوەو بەجۆرێك لەجۆرەکان موزەیەڤ هەموو ئەو شتانە نیشان دەدات کە عەقڵی رۆژهەڵاتی شانازیان پێوە دەکات و بەپیرۆز سەیریان دەکات و پێی سەیرە کە لەو واقیعە موزەیفەدا کەسێکی خاوەن شووناسی وەکو هادی عەلەوی دروست بێت و پڕکێشی ئەوە بکات هەموو ئەو پێوانانەی کە لەسەر بنەمای درۆ پیرۆز کراون رەت بکاتەوە.

– –

لەڕۆژهەڵاتی/ مارە بەجاش و/ رشك و ئەسپێدا/ ئەو رۆژهەڵاتەی/ نامووس فێرارەو/ پەنابەرێکە لەناو دەرپێدا/ سەرم سوڕماوە/ چۆن توانیت گەورەم/ بێدەنگی قانگ دەی؟/ تۆ چۆن زاتت کرد/ ئەو کولەکەیە بدەی بەعەرداو/ پڕ بەدەنگ بانگ دەی

لەڕۆژهەڵاتێکدا کە تەنانەت دروستکردنی خێزانیش بنەمایەکی زۆرەملێی هەیەو تەنانەت ئەگەر بەڕێککەوتیش یان لەئەنجامی هەڵچووندا پیاو کە هێمای دەسەڵاتە ئەگەر ژنەکەی تەڵاقدا، ئەوا بەفێڵێکی پڕ لەدرۆ کە هەندێ لەپیاوانی ئایین دەیکەن، جارێکی دی ژنە دەگێڕنەوە بۆ لای مێردەکەی دوای ئەوەی بۆ ماوەیەکی دیاریکراو لەپیاوێکی تری مارە دەکەن، ئەم کارە لەڕووکەشدا گرنگییەکی ئەوتۆی نییە، بەڵام خاسێتی ئەو عەقڵیەتە دەردەخات کە لەپشتی رێگادان و پەسەندکردنی کارێکی لەمجۆرەدا کار دەکات، دەشێ ئەم روانینە بگوازرێتەوە بۆ پانتایی سیاسەت و بەگوێرەی کوردیش قسەی لەسەر بکرێت، نەك بۆ ساتەوەختی بەرهەمهێنانی دەقەکە، بەڵکو بۆ ئێستاش. کورد لەم بەشەی کوردستاندا ماوەی دوورودرێژ شۆڕشی کردووە، دیارە لەناوەڕۆکدا شۆڕش لەپێناوی سەربەخۆیی و بەدەستهێنانی مافەکاندا بووە، زۆربەی کات بزووتنەوەی کوردی لەڕێگای گفتوگۆوە لەڕژێم نزیکبووەتەوەو بەجۆرێك لەجۆرەکان هەوڵی ئاشتبوونەوەی لەگەڵ داوە، دوا خاڵی ئەم سیناریۆیەش ئەوەیە کە دوای دوانزە ساڵی سەربەخۆیی کوردستان، لەشێوەی مارە بەجاشدا جارێکی دی ئەم بەشەی کوردستان لکێندرایەوە بەعێراقی عەرەبییەوە، بەبێ ئەوەی هیچ زەمانەتێکی ئەوتۆ هەبێت کە ئەوی عەرەب واتە ئەوی مێرد بەهەمان شێوەی پێشتری رەفتار نەکاتەوە، کەواتە لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە لەزەمینەیەکدا عەقڵ کۆنترۆڵی کۆمەڵگای نەکردبێت و تاکو ئێستا

لەپەراوێزو پاشکۆدا بژی و تاکو ئێستا پەردەی درۆو نەزانین و فریودان لەبری راستی و سەراحەت و زانین و هەڵسەنگاندن و لێکدانەوە کۆنترۆڵی کۆمەڵگای کردبێت، ئەوا بکەری ئەو کۆمەڵگایە ئەو بکەرەیە کە وەکو ئەوی ئافرەت مارە بەجاشی بەسەردا دەسەپێندرێت. پەشێو مەسەلەی چەمکی ناموس یان شەرەف دێنێتە ئاراوەو ئەویش وەکو خاسێتێکی کۆمەڵگا دواکەوتووە رۆژهەلاتیەکان نیشان دەدات و سنوورو چوارچێوەی ئەو چەمکەش لەم کۆمەڵگایانەدا دیاری دەکات کە تەنیا بریتییە لەمەسەلەی (سێکس) بەمانایەکی دی چەمکی ناموس لەعەقڵی رۆژهەلاتیدا بەندە بەسێکسەوە، ئەویش گرنگ ئەوەیە بەئاشکرا نەکرێت، ئەگینا بەدەیان شێواز پەردەپۆش دەکرێت، ئەمەش ئەو مانایە هەڵدەگرێت کە مەسەلەی (ناموس)یش لەرۆژهەلات جۆرێکە لەو درۆیەی لەرووکەشدا کراوەتە کۆتێک بۆ سەرکوتکردنی کۆمەڵ بەناوی ئەخلاقەوە لەکاتێکدا زۆر لایەنی تری ژیان و جووڵەی مرۆڤ و کۆمەڵگا هەیە کە دەبێت لەسەرووی سێکسەوە دابنرێت و وەکو چەمکی ئەخلاق لێی بڕوانێت و پێوانە بکرێت، بەلام هەموو ئەوانە دەخرێنە دەرەوەی چەمکی ئەخلاقەوەو تەنیا مەسەلەی سێکسی دەکرێتە خاڵی سەرەکی و ئەخلاقی کۆمەڵایەتی پێدەپێورێت، لەکۆمەڵگا رۆژهەلاتی و نەریتییەکاندا کوشتنی مرۆڤ سادەترین بنەمای ئازادی و دیموکراسی و فرۆشتنی سەروەری نیشتیمانی و نەتەوەیی.. هیچیان بەرووخاندنی ئەخلاق دانانرێن، بەلام مەسەلەی سێکس دەکرێتە پێوانە بۆ ئەخلاق، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە هەموو رووبەرو پنت و جومگە کۆمەڵایەتییەکان و ژیانی کۆمەڵایەتیش لەمەسەلەی ئەخلاق رووتکراوەتەوەو هەموو سەنگ و قوورسی ئەخلاق دراوە بەسێکس، ئەمەش خاسێتی کۆمەڵگایەکی ناسروشتییە کاتێك دیاردەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی لەباری سروشتی خۆیان دەچنە دەرەوە، هەڵبەت لەکاتێکدا لەکۆمەڵگای رۆژهەلاتیدا زەمینەی بنیادنانی دیموکراسی و ئازادی و ماف لەئارادا نەبێت، مانای وایە هیچ پێوانەیەکی بابەتیش بۆ هەڵسەنگاندن و دیاریکردنی بەهای شتەکانیش بەئەخلاقیشەوە لەئارادا نییە، لەم کۆمەڵگایەدا کە پانتاییە پەیوەستەکان بەژیانی ئازادی و دیموکراسی و ماف لەبەر تەسکی یان لەبنەڕەتدا نەبوونیان، نابنە شوێنی لێدوان، ئاخاوتن لەسەر ئەخلاق واتە شەرەڤ کۆمەڵایەتی کە خۆی لەسێکسدا کۆدەکاتەوە دەبێتە جێگای لێدوان و بگرە دەبێتە پێوانەی دیاریکردنی ئاستی ئەخلاقی کۆمەڵایەتیش. لەم واقیعەدا کەسی خاوەن شووناس یان تاکەکەسی ئامادە دەتوانێت پەردە لەڕووی راستی لابدات و حەقیقەتی شتەکان وەکو خۆی نیشان بدات، بیٚ ترس لەوەی دەرئەنجامی ئەو نیشاندانە یان ئەو دانپێدانانە چۆن و چی دەبێت. لەم واقیعەدا کە قسەکردن بەئاڕاستەی پەردە لادان لەڕووی راستی شتەکان بەرهەمی عەقڵێکی پڕکێشیکەری خاوەن شووناسە، دیسان ئەوەش دەخاتەڕوو کە لەپشتی ئەو روانینەوە سەرەتای فۆرمەلەبوونی عەقڵی رەخنەگرتن یان عەقڵی رەخنەیی دەردەکەوێت کە عەقڵێکە لەنێوان خۆیی و عەقڵی گشتی ملکەچ بۆ دەسەلاتی تاکەکەس و تاکە کلتوورو تاکە روانین و تاکە هەڵوێستدا سنوور دادەنێت و خاسێتی بێدەنگی بەردەوام هەڵدەوەشێنێتەوەو قۆناغی دواندن دەستپێدەکات، دواندن بەو مانایەی کە گوتن بگاتە ئەو ئاستەی کە ئەوی گوێگر بیبیستێت، لەسەرەتای دەرکەوتنی ئیسلامدا بەپێی بۆچوونە مێژووییەکان بانگ بەئاشکرا نەدراوەو گوایە لەکولەکەدا بانگدراوە، بەلام دواتر ئەو سنوورە شکێندراوە، پەشێو لێرەدا چەمکی شکاندنی بێدەنگی دەهێنێتە ئاراوە، کاتیٚ دەنگ دروست دەبێت مانای وایە بکەرێك لەپشتی ئەو دەنگەوە ئامادەیە، لەسەردەمی پێغەمبەردا بانگی ئیسلام کاتیٚ بەئاشکرا درا کە هێزی باوەڕداران بەرەو پەرەسەندن دەچوو، کاتێك هادی عەلەوی دەگاتە ئەو ئاستەی سنووری بێدەنگی بشکێنێت کە کەسێتی ئەو دەوری بکەرێکی ئامادە دەبینێت، بەواتا دەنگی ئەو بکەرە با لەئاستێکی لاوازیشدا بێت بەپێی ئامادەبوونی کۆمەڵایەتی و لەنێو پانتایی پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکاندا، کۆتایی هێنانە بەباری بێدەنگی، هەر لەوێشەوە سەرەتای دەرکەوتنی بکەرێك ئاشکرا دەبێت، بکەرێك کە دەشیٚ ئاسۆی گۆڕانکاری لەگەڵ خۆیدا بهێنێت مادەم گەیشتبێتە ئەو ئاستەی سنووری بێدەنگی بشکێنێت.

پەشیو بەگەشبینییەوە دەڕوانێتە دروستبوونی دەنگی رەتکردنەوەو پێی وایە ئەوە سەرەتای گۆڕانکاری دەستپێکردنی قۆناغێکی نوێیە لەمێژووی وێرانی رۆژهەلاتدا، ئەم گەشبینیەش دەبێتە کۆتایی یان قفڵی کۆتایی دەقەکەی، لێرەدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە پەشێوە سەرباری ئەوەی کە بەچاوێکی رەخنەگرانەی واقیعی دەڕوانێتە رۆژهەلات و عەقڵ و کلتووری رۆژهەلاتی، هێشتا پێی وایە لەو واقیعە ناجۆرەدا زەمینەی گۆڕانکاری لەئارادایە، بەلام ئایا ئەو گۆڕانکارییە چۆن و لەکوێوەو لەسەر چ بنەمایەك و کەی و کیٚ... رێکیدەخات و وەکو چۆن پڕۆژەیەك بەئەنجام دەگات؟